

## 2-МАВЗУ. ТАЛАБ ВА ТАКЛИФНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ ҲАМДА БОЗОР МУВОЗАНАТИ

### Асосий тушунчалар

**Таклиф** – бу ишлаб чиқарувчилар ва сотувчилар томонидан берилган нархларда сотилиши мумкин бўлган товарлар миқдори.

**Талаб** – берилган нархларда харидорлар томонидан сотиб олинishi мумкин бўлган товарлар миқдори.

**Таклиф қонуни** – тўғридан-тўғри нарх ўзгариши билан боғлиқ ҳолда таклифнинг ўзгариши.

**Талаб қонуни** – нархдан ташқари бошқа омиллар ўзгармаганда талаб миқдори билан нарх ўртасидаги тесқари боғлиқлик.

**Истеъмолчи ортиқчалиги (ютуғи)** – истеъмолчи товарлар учун тўлаши мумкин бўлган нархлар билан товарларга бозорда ҳақиқий тўланган нархлар айирмаларининг йиғиндиси.

**Ишлаб чиқарувчи ортиқчалиги (ютуғи)** – товарларнинг ҳақиқий нархларидан чекли (бир бирлик қўшимча товар ишлаб чиқаришга кэтган) харажатларни айирмалари йиғиндисига тенг.

**Таклиф чизиғи** – товар нархи билан таклиф қилинадиган ушбу товар миқдори ўртасидаги боғлиқликни ифодаловчи эгри чизиқ.

**Талаб чизиғи** – товар нархи билан сотиб олинадиган ушбу товар миқдори ўртасидаги боғлиқликни ифодаловчи эгри чизиқ.

**Шахс талаби** – битта истеъмолчининг товарга бўлган талаби.

**Мувозанат нарх** – талаб билан таклифни тенглаштирувчи нарх. Мувозанат нархга тўғри келадиган товар миқдорига мувозанат маҳсулот миқдори дейилади.

**Трансакцион харажатлар** – бозорда товарларни сотишда эғалик ҳуқуқини аниқлаш ва уни бериш билан боғлиқ харажатлар.

**Таклиф функцияси** – таклифга таъсир қилувчи омиллар миқдори билан таклиф миқдори ўртасидаги боғлиқликни ифодалайди.

**Талаб функцияси** – талабга таъсир қилувчи омиллар миқдори билан талаб миқдори ўртасидаги боғлиқликни ифодалайди.

**Бозор мувозанати** – бозорда таклиф миқдори билан талаб миқдори тенг бўлган ҳол; таклиф чизиғи билан талаб чизиғи кесишган нуқтага мувозанат нуқта дейилади. Талаб ва таклиф орқали бозор механизмини ўрганиш, уларнинг графикларини таҳлил қилишдан бошланди. Маълумки, давлатнинг аралашувисиз, талаб ва таклиф мувозанат ҳолатга келади ва унга асосан товарнинг бозор нархи ўрнатилади ҳамда мувозанатни таъминлайдиган маҳсулотнинг умумий ҳажми ўрнатилади.

Қуйидаги графикда ордината ўқи бўйича бир бирлик маҳсулотнинг нархи  $P$  кўрсатилган (сўмда). Абсисса ўқи бўйича берилган вақт оралиғида талаб қилинган ва таклиф қилинган маҳсулот ҳажми  $Q$  кўрсатилган.

**Таклиф чизиғи  $S$  (supply)** қанча миқдорда ва қанақа ишлаб чиқариш нархида товарнинг бозорда сотилиши мумкинлигини кўрсатади. Таклиф чизиғи қанча юқорига кўтарилса, шунча нарх юқори бўлади ва шунга кўп фирмалар маҳсулот ишлаб чиқариб, сотиш имкониятига эга бўладилар.

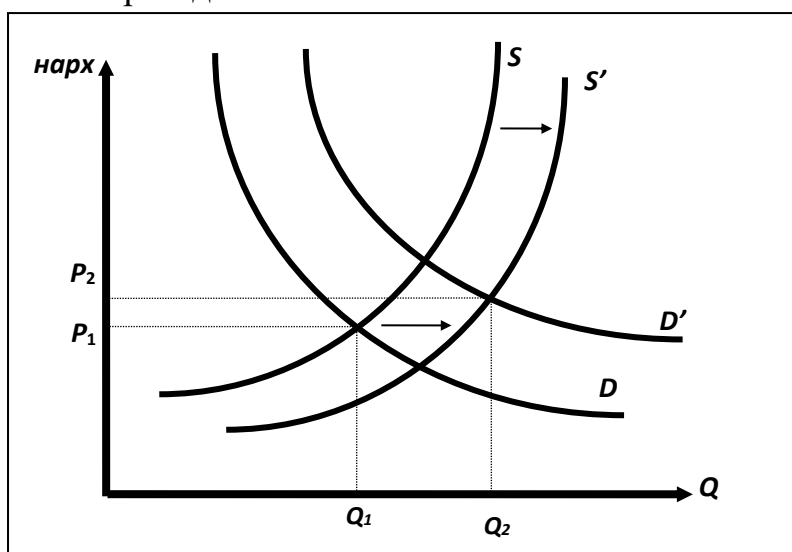
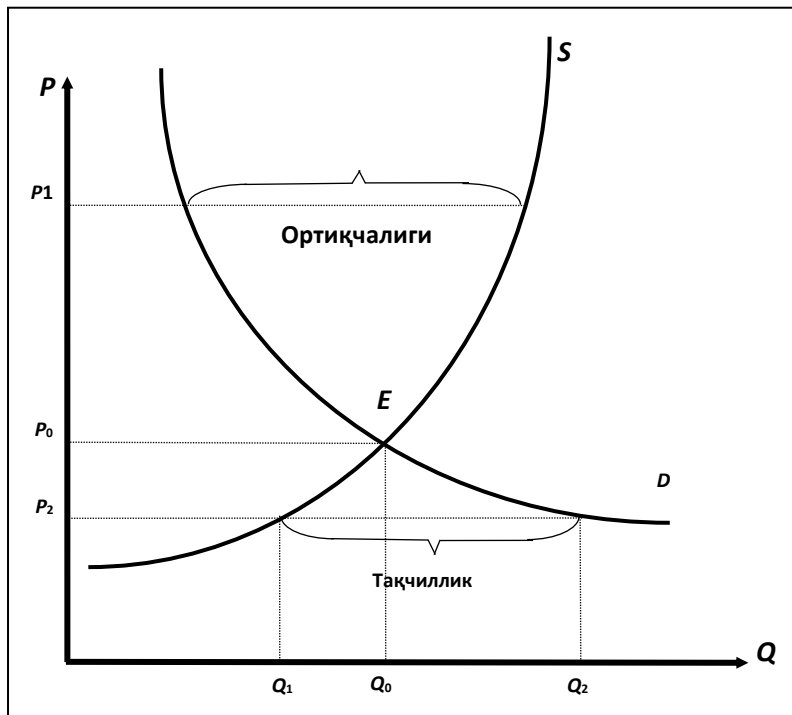
Юқори нарх, мавжуд фирмаларни ишлаб чиқаришни кенгайтиришга даъват этади, бозорга янги фирмаларни ўз маҳсулоти билан кириб  $P$  келишини таъминлайди, улар ишлаб чиқарган юқори харажатли рентабел бўлмаган маҳсулотлари юқори нархта рентабел бўлади. Бундай ҳолда, фирмаларда ишлаб чиқаришнинг кенгайиши қиска вақт оралиғида интенсив бўлса, узок муддатда эса экстенсив амалга оширилади.

**Талаб чизиғи  $D$  (Demand)** истеъмолчиларнинг берилган нархларда қанча миқдорда маҳсулот сотиб

олиш мумкинлигини билдиради. Талаб чизиғининг пастга кетиши, истеъмолчиларнинг нарх қанча паст бўлса, улар шунча кўп маҳсулот сотиб олишини аниқлатади. Паст нархлар, ҳаридорларга янада кўпроқ миқдорда товарлар сотиб олишига ҳамда илгари сотиб ололмаётган истеъмолчиларга эса ҳозир у товарни сотиб олишга имкон яратади.

Кўпгина бозорларда бир вақтнинг ўзида ҳам талаб, ҳам таклиф эгри чизиклари ўзгариб туради. Иқтисодий ўсиш юқори бўлганда истеъмолчилар даромади юқори бўлади, акс ҳолда даромадлар ҳам камаяди. Баъзи бир товарларга бўлган талаб ҳам вақт бўйича ўзгаради, масалан, мавсумлар бўйича товарларга талаб; бир-бирини ўрнини босадиган

товарлардан бирининг нархини ўзгариши; дид ва моданинг ўзгаришига қараб талабнинг ўзгариши. Худди шундай, вақт бўйича иш ҳақи, хом ашё нархи, капитал маблағ қўйишлар ҳам ўзгаради, натижада бу згаришлар таклифга жиддий таъсир қилади.





## Мавзуга доир масала ва топшириқларнинг намунавий ечимлари.

1. Бирор бир товарга бўлган талаб ва таклиф функциялари берилган бўлсин,

$$Q_d = 100 - 1.5P$$

$$Q_s = 20 + 0.5P$$

Берилган функциялардан фойдаланиб бозор мувозанатини аниқланг.

**Ечими:**

Бизга маълумки, бозор мувозанати талаб ва таклиф ҳажмлари ўзаро тенглашганда таъминланади.  $Q_e = Q_s = Q_D$

$$\text{Демак, } 100 - 1.5P = 20 + 0.5P \Rightarrow 2P = 80 \Rightarrow P_e = 40$$

$$Q_e = 100 - 1.5 \times 40 = 40$$

**Жавоб:** Мувозанат нарх 40 бирлик, мувозанат ҳажм ҳам 40 бирликка тенг

2. Аёллар шубасига бўлган талаб ва таклиф функциялари куйидагича:

$$Q_D = P^2 - 7P + 12;$$

$$Q_S = 3P - 4.$$

Берилган **функция** лардан фойдаланиб мувозанат нарх ва мувозанат ҳажм аниқлансин ҳамда графикдаги кўриниши акс эттирилсин.

**Ечими:**

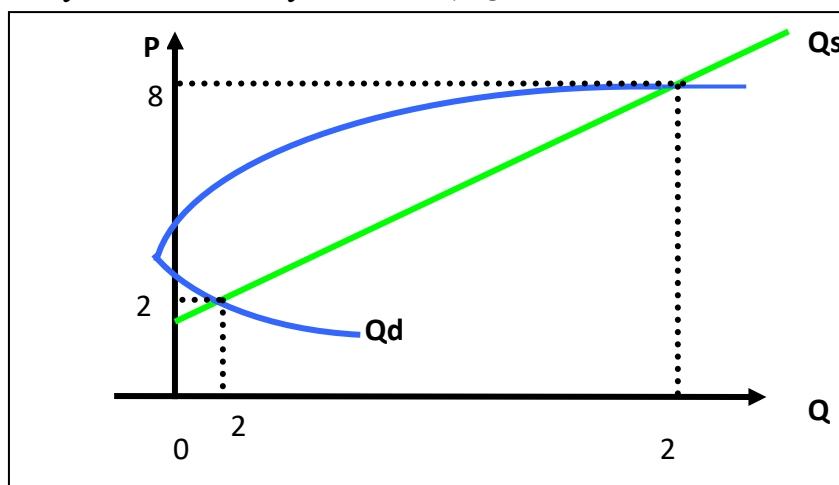
$$P^2 - 7P + 12 = 3P - 4 = P^2 - 10P + 16 = 0$$

$$= (P - 8)(P - 2) = 0$$

$$P_1 = 8; P_2 = 2$$

Биринчи мувозанатлик нукта:  $P_1 = 2, Q_1 = 3 \times 2 - 4 = 2.$

Иккинчи мувозанатлик нукта:  $P_2 = 8, Q_2 = 3 \times 8 - 4 = 20$



3.Х товарга талаб ва таклиф функциялари қуйидагича берилган:

$$Q_D=200-5P$$

$$Q_S=80+P$$

Давлат ҳар бир товарга 10 \$ солиқ белгилади.

Бу қарор натижасида

А) мувозанат параметрлари қандай ўзгаришини графикда тасвирланг

В) бу солиқнинг истеъмолчи, ишлаб чиқарувчи тўлайдиган қисми ва солиқ юки ортиқчалиги ҳисоблансин.

**Ечими:**

Дастлаб бозор мувозанатини топамиз.

$$Q_D=Q_S$$

$$200-5P=80+P$$

$$120=6P$$

$$P=20. \quad Q_D=Q_S=100$$

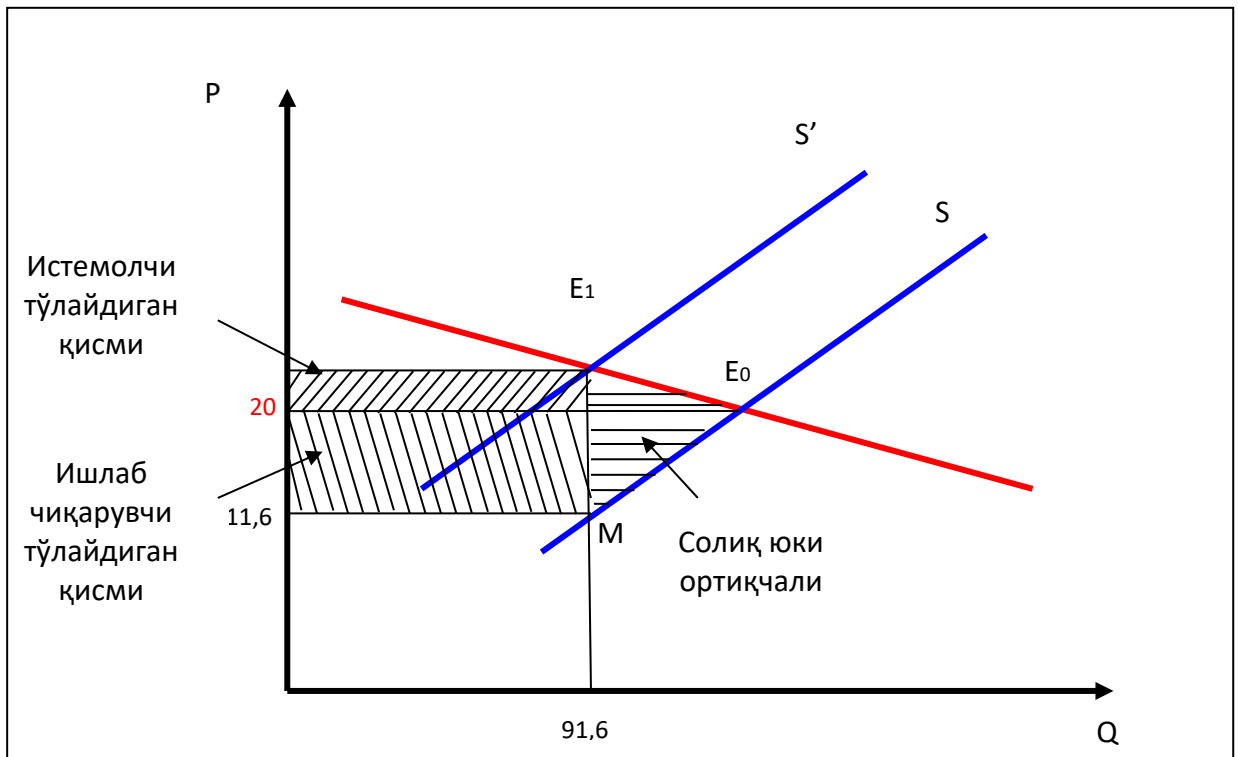
Давлат 10 сўм солиқ белгилагандан сўнг  $Q_S^t = 80+(P-10)=70+P$

Янги  $Q_D=Q_S^t \quad 200-5P=70+P$

$$130=6P$$

$$P_1=21.6 \quad Q_D=Q_S^t=70+21.6=91.6$$

Энди графикда тасвирлаймиз



Истеъмолчи тўлайдиган қисм -  $(21.6-20) \times 91.6 = 146.5$

$$91.6=80+P$$

$$P_m=11.6$$

Ишлаб чиқарувчи тўлайдиган қисм-  $(20-11.6) \times 91.6=769.4$

Солиқ юки ортиқчилиги-  $(21.6-11.6) \times (100-91.6)/2=42$

4.Фараз қилайликки, “голден” деб номланган олма навига бўлган бир ойлик талаб функцияси ушбу кўринишда берилган бўлсин,

$$Q_D=100-3P_G+2P_O+0.01I$$

Бу ерда, (100) ўзгармас параметр бўлиб, олманинг нархи нолга тенг бўлганда талаб ҳажми 100 бирликка тенг бўлишини англатади;

$(-3P_G)$  эса, агар “голден” навли олманинг бир килограмм нархи бир сўмга кўтарилганда ушбу олмага бўлган талаб ҳажми уч килограммга пасайиб кетишини англатади;

$(+2P_O)$  эса, бошқа навли олманинг нархи (ўринбосар) бир сўмга ошганда “голден” олмасига бўлган талаб икки килограммга ошишини кўрсатади;

$(+0.01I)$  коэффиценти эса, истеъмолчилар даромадларининг ҳар юз сўмга ошишига “голден” олмасига бўлган талаб ҳажмининг 1 килограммга ошишини англатади.

Қуйидаги шартлар берилган: бир кг “голден” навли олманинг бозор нархи  $P=400$  сўм; бошқа навли олманинг нархи  $P_O=300$  сўм; истеъмолчиларнинг бир ойлик даромадлари  $I=200000$  сўм бўлса, “голден” навли олмага бўлган бир ойлик талаб ҳажми аниқлансин.

$$Q_D=100-(3 \times 400)+(2 \times 300)+(0.01 \times 200000)=1500..$$

Фақат бир омил таъсир қилганда ва бошқа омиллар ўзгармас деб қабул қилингандаги шароитда ҳисоблаб чиқамиз:

Фақат нарх  $P_G$  омили таъсир кўрсатганда:  
 $Q_D=100+(2 \times 300)+(0.01 \times 200000)-3P_G \quad \square \quad Q_D(P_G)=2700-3P_G;$

$P_O$  учун:  $Q_D(P_O)=100-(3 \times 400)+(0.01 \times 200000)+2P_O \quad \square \quad Q_D(P_O)=900+2P_O;$

$I$  учун:  $Q_D(I)=100-(3 \times 400)+(2 \times 300)+0.01I \quad \square \quad Q_D(I)=-500+0.01I.$

5. 2009 йилнинг 1-ярмида Ўзбекистон бозорида сигарет таклифи  
 $Q_S=1800+5P$

Ички бозоримиздаги талаб  $Q_D^1=3800-P$  Ташқи бозордаги талаб эса

$$Q_D^2=6000-2P$$

$P$  - 1кути сигарет нархи.

$Q$ -кутилар сони.

Ташқи бозордаги ўзгаришлар сабаб ташқи талаб 20% га камайиб кетди.

Аниқлансин:

А) Ташқи бозордаги бу ўзгариш ишлаб чиқарувчи даромадининг қанча камайишига олиб келиши.

В) Агар давлат 1 кути сигарет нарҳини 900 сўм қилиб белгилаб қўйса бу қарор қандай оқибатларга олиб келиши .

**Ечими:**

Умумий талаб  $Q_D^u = Q_D^1 + Q_D^2 = 3800 - P + 6000 - 2P = 9800 - 3P$

Мувозанат параметрларини топиб олсак:

$$Q_D^u = 9800 - 3P = Q_S = 1800 + 5P$$

$$8P = 8000$$

$$P = 1000; Q_D^u = Q_S = 6800$$

Ўзгаришдан кейинги умумий талаб talab

$$Q_D^u = Q_D^1 + 0.8Q_D^2 = 3800 - P + 0.8(6000 - 2P) = 3800 + 4800 - P - 1.6P = 8600 - 2.6P$$

$$Q_D^u = Q_S$$

$$8600 - 2.6P = 1800 + 5P$$

$$6800 = 7.6P$$

$$P = 894.7; Q_D^u = Q_S = 6273$$

Ишлаб чиқарувчи даромади  $TR = PQ = 1000 \times 6800 = 6800000$  сўм

Ўзгаришдан кейин  $TR = PQ = 894.7 \times 6273 = 5612453$  сўм

Истеъмолчининг йўқотган даромадини

топамиз:

$$6800000 - 5612453 = 1187547 \text{ сўмни ташкил этади}$$

Давлат томонидан 1 кути сигарет нархи 900 сўм қилиб белгиланган кейин

$$Q_D^u = 8600 - 2.6 \times 900 = 6260$$

$$Q_S = 1800 + 5 \times 900 = 6300$$

Ортиқча  $6300 - 6260 = 40$  кути маҳсулот ортиб қолади агар давлат уни сотиб олмаса ва 900 сўмдан кам сотишга рухсат бермаса чайқов бозори вужудга келади ундаги нарх  $6300 = 8600 - 2.6$

$$2.6P = 2300$$

**Жавоб:**  $P = 884$  сўм бўлади.

**6.** Мол гўшти бозорида гўштга бўлган талаб ва таклиф функциялари қуйидагича:

$$Q_D = 20000 - 2P$$

$$Q_S = 2000 + P$$

Товуқ гўшти бозорида эса талаб ва таклиф функция лар:

$$Q_D = 24000 - 2P$$

$$Q_S = 4000 + 3P$$

Мол гўшти бозорида таклиф қисқариши оқибатида мувозанат нарх 6200 сўмга кўтарилди.

*Аниқланиши лозим:*

1. Мол гўшти таклифи ва унинг чизиги қандай ўзгаришини изоҳланг ҳамда мол гўшти бозорида ўзгарган вазият товуқ гўшти бозорига қандай таъсир кўрсатишини, яъни товуқ гўштига талаб қандай ўзгаришини аниқланг.

### Ечими:

Мол гўшти бозорида мувозанат ҳолатни аниқлаймиз. Бунинг учун таклиф ва талаб функцияларини тенглаштириб мувозанат нархни топиб оламиз:

$$\begin{aligned} Q_e &= Q_s = Q_D \\ Q_e &= 20000 - 2P = 2000 + P \\ 18000 &= 3P \end{aligned}$$

$P_e = 6000$  сўм Демак мувозанат нарх 6000 сўмни, мувозанат ҳажм эса  $Q_e = 2000 + 6000 = 8000$  кг.

Мол гўшти таклифи қисқариши натижасида мувозанат нарх 6200 сўмни ташкил қилганлиги боис ўзгарган таклиф ҳажмини қуйидаги амални бажариб аниқлаймиз:

$$\begin{aligned} 20000 - 2 \times 6200 &= 2000 + 6200 - X \\ 7600 &= 8200 - X \\ X &= 600 \end{aligned}$$

Янги таклиф функцияси

$$Q_s' = 2000 + P - 600 = 1400 + P$$

$$Q_D = 20000 - 2 \times 6200 = 7600 \text{ кг.}$$

Кўришиб турибдики

истеъмолчилар томонидан

билдирилаётган талаб ҳажми 400 кг га

қисқармоқда.

$$\square Q_D = 8000 - 7600 = 400.$$

Ушбу истеъмолчилар ўз эҳтиёжларини ўринбосар товар орқали таъмин этишга ҳаракат қилиб товук гўштига бўлган талабнинг ўзгаришига сабабчи бўладилар. Товук гўштига бўлган талаб қуйидагича ўзгаради:

Истеъмолчилар сони ўзгармасдан олдин товук гўшти бозоридаги мувозанат ҳолатни аниқлайдиган бўлсак, таклиф ва талаб функцияларини ўзаро тенглаштириб мувозанатлик параметрларини топамиз:

$$\begin{aligned} Q_e &= Q_s = Q_D \\ 24000 - 2P &= 4000 + 3P \\ 20000 &= 5P \end{aligned}$$

$P_e = 4000$  сўм

$$Q_e = 4000 + 3 \times 4000 = 16000 \text{ кг}$$

Ўзгарган талаб функция

$$Q'_D = 24000 - 2P + 400 = 24400 - 2P$$

$$Q'_D = Q_s$$

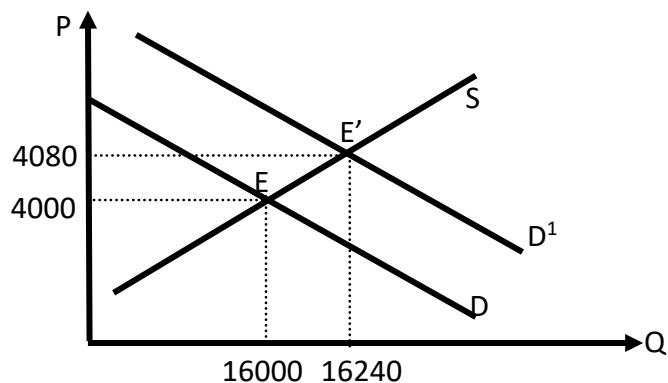
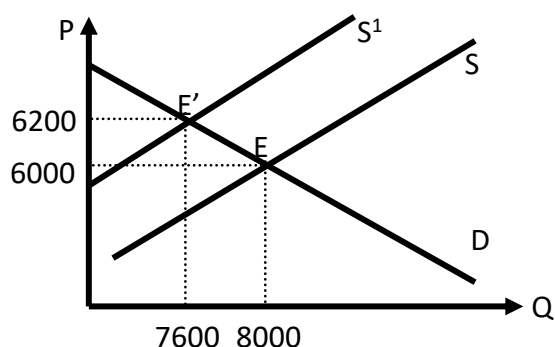
$$24400 - 2P = 4000 + 3P$$

$$20400 = 5P$$

$P = 4080$  сўм

$$Q_e = 4000 + 3 \times 4080 = 16240 \text{ кг}$$

$$\square Q = 240 \text{ кг.}$$





## Мустақил ишлаш учун масала ва топшириқлар

1. Мандаринга бўлган талаб ва таклиф функциялари қуйидагича берилган

$$Q_D=5000-5P; \quad Q_S=-500+5P$$

Бозорнинг мувозанат параметрлари аниқлансин.

2. Максимал талаб ҳажми 5000 бирликга тенг. Товар нархи 1000 сўм бўлганда, талаб нолга тенг. Чизиқли талаб функцияси аниқлансин.

3. Жадвалда берилган маълумотлар асосида бозорнинг мувозанат параметрлари аниқлансин.

Нарх	Талаб ҳажми	Таклиф ҳажми
1 000	4 000	2 000
1 500	3 000	2 800

4. Муқумий номидаги театрда спектакл **чиптасига** бўлган талаб  $P=5220-0.05671*Q$  кўринишида. Бу ерда, P-чипта нархи сўмда, Q-чипталар сони. Кассада чипта неча сўмдан сотилса пул тушуми максимал бўлади?

5. Талаб функцияси  $Q_D=P^2-70P+400$ , таклиф функцияси эса  $Q_S=30P-600$  га тенг бўлсин.

А) Бозорнинг мувозанат параметрлари аниқлансин.

Б) Талаб ва таклиф функцияларини графикда акс эттиринг.

6. Бирор товарга бўлган талаб ва таклиф функциялари қуйидагича берилган:

$$Q_D=200-2P \quad Q_S=100+3P$$

Жаҳон бозорида ушбу товар нархи 20 доллар.

Аниқлансин:

А) Давлатга импорт қилинадиган товар миқдори.

Б) Давлат ҳар бир ишлаб чиқарилган товар учун 10 доллар субсидия белгилади. Бу ҳолда импорт ҳажми қандай ўзгаради?

В) Давлат импортни тўхтатиш билан бирга 20 дона маҳсулотни экспорт қилиш учун ҳар бир товар учун қанча субсидия бериши керак?

7. Бирор товарга талаб функцияси  $Q_D=1200-5P$ , таклиф функцияси эса  $Q_S=-300+2.5P$  кўринишида берилган. Ишлаб чиқарувчилар ҳар бир ишлаб чиқарилган товар учун давлатдан 50 сўм субсидия олишади.

Аниқлансин: истеъмолчи ва ишлаб чиқарувчи ютуқлари субсидия берилгандан кейин қандай ўзгаради ва нечага тенг бўлади?

8. Талаб функцияси  $Q_D=P^2-40P+600$ , таклиф функцияси эса  $Q_S=60P-P^2$  бозордаги тебранишлар сабабли талаб ҳажми 10% га камайди.

- А) Янги мувозанат ҳажм олдингисидан неча фоизга камроқ?
- Б) Талаб ва таклиф функциялари графикда тасвирлансин.
- В) Янги даромад қанчани ташкил этади?

**9.** Мандарин бозорида талаб ва таклиф функциялари қуйидагича  
 $Q_D=4000+2R-3P$                        $Q_S=-1000+2P$

Бу ерда: R – истеъмолчи даромади  
 Истеъмолчи даромади 10000 сўм ва 15000 сўм бўлганда бозорнинг мувозанат параметрлари қандай ўзгаради?

**10.** 2009-йилда Тошкент Давлат Иқтисодиёт Университетидаги талабалар ўртасида сўнгги марказдаги “NOTEBOOK” учун энг кўпи билан қанча тўлашлари мумкинлиги ҳақида ўтказилган сўров натижалари қуйидаги жадвалда келтирилган

<b>Талабалар сони</b>	2 000	1500	1100	800	500	200
<b>Тўлашлари мумкин бўлган максимал нарх \$</b>	300	400	500	550	600	700

Ушбу маълумотлар асосида умумий талаб шкаласини аниқлаш мумкинми? Агар бўлса қандай қилиб?

**11.** Фараз қилайлик X товар учун талаб ва таклиф функциялари берилган:

$$Q_D=2000-3P \quad \text{ва} \quad Q_S=200+2P$$

Давлат ҳар бирлик сотиладиган товар учун 60 сўм солиқ белгилади.

- А) Мувозанат нарх ва мувозанат маҳсулот миқдори қандай ўзгаради?
- Б) Ушбу солиқ ставкаси давлатга қанча даромад келтиради?
- С) Истеъмолчилар ва ишлаб чиқарувчилар қанчадан солиқ тўлайди?

**12.** Шакар бозори мувозанат ҳолатга яқин ҳолатда. Мувозанат нарх 1300 сўм. Маҳсулот ҳажми 10 000 кг. 1 кг. шакар нархи 1200 сўм бўлса, талаб ортиб 12000 кг., таклиф 9000 кг. ташкил қилди. Шакарга бўлган талаб ва таклиф функциялари аниқлансин. Давлат 1 кг шакар нархини 1250 сўм қилиб белгилади. Давлатнинг нарх сиёсати қандай оқибатларга олиб келади?

**13.** Фараз қилайлик талаб ва таклиф функциялари берилган:

$$Q_D=25000-12P \quad \text{ва} \quad Q_S=3000+10P$$

Давлат ҳар бирлик сотиладиган товар учун 100 сўм солиқ белгилади.

Маълум муддат ўтиб давлат истеъмолчиларни қўллаб–қувватлаш учун солиқни бекор қилиб 150 сўм дотация белгилади. Давлатнинг ушбу қарори оқибатида ишлаб чиқарувчиларнинг даромади қанчага ўзгарди?

14. Талаб функцияси  $Q_D=20\,000-25P$

Аниқлансин:

- А) Максимал даромад ҳажми.  
 В) Максимал даромад олишни таъминлай оладиган нарх.

15. Ҳаридорлар ‘NEXIA’ автомашинасини жадвалда кўрсатилган нархдан юқори бўлмаган нархда сотиб олишга тайёр

Ҳаридор	А	Б	С	Д
Нарх \$	8 000	9 000	10 000	11 000

Ушбу маълумотлар асосида бозор талабининг шкаласи тузилсин.

16. Учта ҳаридор бир хил маркадаги телевизордан биттадан сотиб олмоқчи. Биринчи ҳаридор телевизорни сотиб олади агар унинг нархи 200 минг сўмдан ошмаса, иккинчи ҳаридор эса 300 минг сўмдан ошмаса, учинчиси эса 400 минг сўмдан кўп бўлмаган нархда сотиб олишга тайёр. Ҳаридор талаби шкаласини тузинг.

17. Апелсинга талаб функцияси куйидагича:

$$Q_D(A)=8000-2P_A+P_M$$

Мандаринга бўлган талаб функцияси эса:

$$Q_D(M)=8000-2P_M+P_A$$

Апелсинга таклиф функцияси си:

$$Q_S(A)=-4000+P_A$$

Мандарин таклифи функцияси эса:

$$Q_S(M)=-4000+P_M$$

Бу ерда  $P_A$  – апелсин нархи,  $P_M$  – мандарин нархи.

- А) Ҳар иккала бозорнинг мувозанат параметрлари топилсин.  
 В) Агар мандариннинг ҳар кг учун 1600 сўмдан солиқ белгиланса бозорнинг мувозанат параметрлари қандай ўзгаради?

18. Умумий бозор талаби топилсин, агар индивидуал талаблар куйидагича берилган бўлса:

$$Q(1)=40\,000-8P \text{ агар } P \leq 500 \text{ bo'lsa;}$$

$$Q(2)=70\,000-10P \text{ агар } P \leq 1\,000 \text{ bo'lsa;}$$

$$Q(3)=50\,000-4P \text{ агар } P \leq 800 \text{ bo'lsa;}$$

19. Талаб ва таклиф функциялари тўғри чизиқ кўринишида. Мувозанат нарх 10 000 сўмга, мувозанат ҳажм эса 3600 га тенг. Нарх 8 000 сўм бўлганда талаб ҳажми 40 000 тани ташкил этади. Агар нарх 12 500 бўлса, таклиф ҳажми аниқлансин.

20. Бозордаги таклиф функцияси А товар учун  $Q_S=4P-2000$  га тенг. Аввал бу бозордаги талаб ҳажми  $Q=19000-2P$  кўринишида эди. Сўнгра эса реклама туфайли  $11000-2P$  га ортди. Бозорнинг олдинги ва ҳозирги мувозанат параметрларини топинг.

## Тестлар

**1. Бозор талабига қуйидаги омиллардан қайси бири таъсир этмайди?**

истемолчиларнинг даромади;  
ўрнини тўлдирувчи товарлар нархи;  
тўлдирувчи товарлар нархи;  
истемолчилар сони;  
сотувчилар сони.

**2. Қайси омил талаб эгри чизигига тасир этмайди?**

а)истемолчилар диди ва афзал кўриши;  
миллий даромаднинг ҳажми ёки қайта тақсимланиши;  
товарлар нархи;  
истемолчилар сони ва ёши;  
товарлар сифати.

**3. Агар бозор нархи мувозанат нархдан паст бўлса:**

ортиқча таклиф пайдо бўлади;  
дефицит пайдо бўлади;  
истемолчилар бозори пайдо бўлади;  
ресурслар нархи камаяди;  
сотувчилар камаяди.

**4. Олмага бўлган талаб чизигининг чап томонга силжишига қуйидагилар сабаб бўлади:**

нок нархини камайиши;  
олма нархини камайиши;  
олма нархини кўтарилиши;  
олмани етиштириш харажатларини ортиши;  
тўғри жавоб келтирилмаган.

**5. Чайқовчилар фаолияти:**

қонуний тадбиркорлик хатарини кучайтиради;  
нархлар барқарорлигини кучайтиради;  
иқтисодий ноқулайликлар пайдо қилади;  
доимо фойда келтиради;  
ҳаммаси тўғри.

**6. Талаб ва таклиф қонунига мувофиқ, талабнинг кўпайиши:**

мувозанат нархни ҳам, мувозанат миқдорни ҳам камайтиради;  
мувозанат нархни оширади, мувозанат миқдорни эса камайтиради;  
мувозанат нархни камайтиради;  
ҳаммаси тўғри;  
тўғри жавоб келтирилмаган.

### **7. Товарнинг мувозанат нархи бу-**

ортиқча талабни пайдо қиладиган нархдан юқори нарх;  
ортиқча талаб ҳам, ортиқча таклиф ҳам бўлмайдиган нарх;  
ортиқча таклифни пайдо қиладиган нархдан юқори нарх;  
хаммаси тўғри;  
тўғри жавоб келтирилмаган.

### **8. Қайси омилларнинг ўзгариши талаб эгри чизиғининг силжишига олиб келмайди?**

мода ва дидларнинг ўзгариши;  
миллий даромаднинг ҳажми ва унинг тақсимланиши;  
маҳсулотнинг нархи;  
истеъмолчиларнинг сони ёки ёш даражаси;  
тўғри жавоб келтирилмаган.

### **9. Технологиянинг такомиллашуви ниманинг силжишига олиб келади:**

эгри талаб чизиғини юқори ва ўнгга;  
эгри талаб чизиғини чапга ва пастга;  
эгри таклиф чизиғини юқори ва ўнгга;  
эгри таклиф чизиғини чапга ва пастга;  
тўғри жавоб келтирилмаган.

### **10. Товар ва хизматлар бозори мувозанат ҳолатда дейилади, агар:**

талаб таклифга тенг бўлса;  
нарх харажатлар кўшилган фойдага тенг бўлса;  
технология даражаси босқичма – босқич ўзгариб турса;  
таклиф ҳажми талаб ҳажмига тенг бўлса;  
тўғри жавоб келтирилмаган.

### **11. Талаб қонуни дейилади, агар:**

таклиф ҳажмининг талаб ҳажмидан ошиб кетиши нархни тушушига олиб келади;  
истеъмолчиларнинг даромади кўпайса, у ҳолда улар товарларни кўпроқ сотиб оладилар;  
талаб эгри чизиғи мусбат қияликка эга;  
маҳсулотнинг нархи пасайса, уни олиш ҳажми кўпаяди;  
тўғри жавоб келтирилмаган.

### **12. X маҳсулотга бўлган талаб чизиғи силжишини нима билан изоҳлаш мумкин:**

X маҳсулотнинг таклифи турли сабабларга кўра пасайди;  
X маҳсулотнинг нархи ўсганлиги учун истеъмолчилар ушбу товарни камроқ сотиб олишга қарор қабул қилишдилар;  
истеъмолчилар дидларининг ўзгарганлиги муносабати билан X товарни ҳар қандай нархда ҳам олдингисига нисбатан кўпроқ сотиб олишни хоҳлайдилар;  
X товарнинг нархи пасайганлиги учун истеъмолчилар уни кўпроқ сотиб олишга ҳаракат қилдилар;  
тўғри жавоб келтирилмаган.

**13. X маҳсулотни ишлаб чиқариш учун сарфланадиган материаллар нархи ошганлиги учун:**

- эгри талаб чизиги юқорига (ўнгга силжийди);
- эгри таклиф чизиги (чапга силжийди);
- эгри талаб ва таклиф чизиклари юқорига силжийди;
- эгри таклиф чизиги пастга (ўнгга силжийди);
- тўғри жавоб келтирилмаган.

**14. Қайси ибора инсонларнинг бирор бир товарни сотиб олиш учун имконият ва хоҳиш борлигини англатади.**

- эҳтиёж;
- талаб;
- зарурият;
- хоҳиш;
- тўғри жавоб келтирилмаган.

**15. Товар маҳсулотига бўлган талаб ва таклиф кўпайса, у ҳолда:**

- нарх кўтарилади;
- товарнинг умумий ҳажми ошади;
- нарх мўтадил қолади;
- жамиятнинг фаровонлиги ошади;
- тўғри жавоб келтирилмаган.

**16. Агар товар баҳоси талаб ва таклиф эгри чизикларининг кесишиш нуқтасидан паст бўлса, у ҳолда:**

- товар ортиқчалиги пайдо бўлади;
- тақчиллик юзага келади;
- ишсизлик кўпаяди;
- мувозанат ҳолат таъминланади;
- тўғри жавоб келтирилмаган.

**17. Талаб ҳажмига қуйидаги омиллардан қайси бири таъсир кўрсатмайди?**

- истеъмолчилар даромади;
- тўлдирувчи товарлар нархининг ўзгариши;
- ресурсларнинг нархи;
- истеъмолчилар сони;
- тўғри жавоб келтирилмаган.

**18. Таклиф қонунига кўра, бошқа омиллар ўзгармас бўлган шароитда товар нархининг кўтарилиши:**

- таклифнинг ошишига;
- таклифнинг пасайишига;
- таклиф ҳажмининг ошишига;
- таклиф ҳажмининг пасайишига олиб келади;
- тўғри жавоб йўқ.

**19. Товар маҳсулоти баҳосининг пасайиш сабабларига қуйидаги омиллардан қайси бири таъсир кўрсатган?**

- хусусий тадбиркорлик учун солиқларнинг кўтарилганлиги;
- истеъмолчилар даромадининг кўтарилганлиги;

ишлаб чиқариш ресурслари нархининг пасайганлиги;  
тўлдирувчи товарлар нархининг арзонлашуви;  
тўғри жавоб йўқ.

**20. Бозор нархи мувозанат нархдан паст бўлганда қандай ҳолат юз беради?**

товар ортиқчалиги пайдо бўлади;  
товар танқислиги юз беради;  
истемолчилар бозори шаклланади;  
ресурслар нархи арзонлашади;  
а) тўғри жавоб йўқ.